

Potsdamski dijalog Istok-Zapad

Radovan Vukadinović

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Sedma godišnja konferencija Instituta za pitanja sigurnosti iz New Yorka prvi je put održana u zemlji članici Varšavskog ugovora — DR Njemačkoj. Visok znanstveni, političko-diplomatski, vojni i ekonomski ugled 170 sudionika iz 18 zemalja, kao i povoljno stanje i razvoj međunarodnih političkih odnosa, bile su povoljne pretpostavke uspjeha Konferencije.

Teme koje su dominirale radom Konferencije pokazatelj su novog trenda u odnosima supersila koji možemo označiti kao neodetant: 1) reforme socijalističkog svijeta, njihovo uključivanje u svjetske tokove; 2) povezanost odnosa supersila s globalnim problemima međunarodne zajednice; 3) problemi razoružanja i smanjivanje ratne opasnosti; 4) ekonomski odnosi Istoka i Zapada i revitalizacija socijalističkih privreda i 5) smjer i kvalitet integrativnih evropskih tokova. Konferencija je bila uspješan doprinos jačanju duha odgovornosti i načina realizacije mira i sigurnosti u svijetu.

Sedma godišnja konferencija Instituta za pitanja sigurnosti Istok—Zapad iz New Yorka održana je u izvanredno zanimljivo političko vrijeme, a nekoliko elemenata učinilo ju je značajnim međunarodnim političkim skupom. U prvom redu bila je sretna okolnost da su se želje Instituta da organizira prvu godišnju konferenciju, u zemlji članici Varšavskog ugovora poklopile s naporima zemlje domaćina — Demokratske Republike Njemačke. U nastojanju da dinamizira svoju vanjsku politiku i da zabilježi vidljive rezultate na međunarodnom planu, vlada DR Njemačke je u Konferenciji vidjela priliku da se postigne taj cilj i da se, istodobno, ispita stanje međunarodnih odnosa uoči velike konferencije koja se održava u Berlinu o zonama bez nuklearnog oružja. Sve to zajedno trebalo bi po mišljenju domaćina otvoriti nove prostore aktivizaciji međunarodnih pozicija DR Njemačke, pa čak i očekivanom posjetu Ericka Honeckera Sjedinjenim Državama.

Drugi značajan momenat, koji je pokazao novo stanje međunarodnih odnosa, ogledao se u činjenici da je Konferenciji prisustvovala velika skupina

sovjetskih sudionika, koji su predvođeni načelnikom sovjetskog generalštaba generalom Červovim i zamjenikom ministra vanjskih poslova SSSR-a Oboimovim bili aktivni partneri u trodnevnom dijalogu. Dolazak sovjetskih sudionika na Konferenciju pokazao je stupanj promjena u odnosima Istok-Zapad ali isto tako i promjene koje su nastale u sovjetskim unutrašnjim odnosima. Prihvatanje dijaloga i aktivno sudjelovanje u njemu dobiva sve više maha, a glasnost je i u međunarodnim kontaktima dobila novo mjesto.

Obilježen tim novim elementima, sastanak u povijesnom Potsdamu imao je sve izgleda na uspjeh. Sudionici iz 18 zemalja, njihova brojnost (170) i kvalitet jamčili su zanimljivu i otvorenu razmjenu mišljenja bilo da je riječ o brojnim plenarnim sjednicama ili pak o sastancima radnih grupa. Sudjelovanje na konferenciji ministara vanjskih poslova DR Njemačke Oscara Fischera, SR Njemačke Hansa Dietricha Genschera, Norveške — Stahlenberga, zatim zamjenika ministra vanjskih poslova SAD Johna Whiteheada i SSSR-a Oboimova, kao i niza istaknutih političara i visokih diplomata sa Zapada i Istoka, dalo je posebnu težinu svemu što je rečeno na Konferenciji.

Iz takva obilja različitih pristupa, tema i otvorenih polemika teško je izdvojiti sve ono najvažnije, jer je sasvim razumljivo da je u tom dinamičnom dijalogu često puta bilo prisutno i subjektivno viđenje pojedinih problema. No, u težnji da se prikaže bar dio onoga što je dominiralo potsdamskim skupom, vrijedno je bar notirati nekoliko značajnih elemenata, koji promatrani zajedno daju uvid u vodeće tokove ocjena suvremenih međunarodnih odnosa.

S obzirom na to da je Konferencija održana neposredno nakon moskovskog summita i da su na njemu prisustvovali brojni sudionici Konferencije s američke i sovjetske strane, velik dio prostora bio je poklonjen analizi američko-sovjetskih odnosa i rezultatima moskovskog dijaloga supersila. To je bilo shvaćeno kao glavni politički okvir razgovora koji je dao ton svim ostalim diskusijama i koji je bez obzira na aktere postavio osnovne karakteristike Konferencije. Vremenska distanca omogućila je istodobno da se uz prezentiranje američkih i sovjetskih viđenja moskovskog sastanka na vrhu omogući i drugim sudionicima da također iznesu svoja viđenja i da pokažu u kojem stupnju su očekivanja bila ispunjena ili ne.

Taj značajan politički događaj postao je tako svojevrsna uvertira potsdamskoj Konferenciji, od koje su mnogi očekivali da će dati i prvu ozbiljniju analitičku sliku rezultata moskovskog sastanka i onoga što se može očekivati u budućnosti, posebno na relaciji odnosa Istok—Zapad. Samim tim bilo je jasno naznačeno da su odnosi supersila nerazdvojno vezani s problematikom Istok—Zapad te da i ne može biti neke analize stanja odnosa supersila.

U kontinuiranom djelovanju u pravcu poboljšavanja američko-sovjetskih odnosa moskovski susret predsjednika Reagana i generalnog sekretara KP SS Gorbačova trebao je biti vrhunac koji je u svoje bilateralne aspekte imao i znatno šire međunarodne karakteristike. Nakon susreta u Ženevi, Reykjaviku i Washingtonu, sastanak u Moskvi trebao je u prvom redu pokazati domete mogućeg sporazumijevanja i stupanj realističnosti u ocjenama dvojice lidera. Ako se u tom svjetlu promatra moskovski sastanak, onda je on,

bez obzira na stanovita očekivanja većih dometa, u cijelosti ispunio svoju zadaću i može se slobodno reći otvorio put boljim američko-sovjetskim odnosima.

Kao i u svim prijašnjim fazama američko-sovjetskih odnosa, problemi naoružanja i razoružanja bili su i ovoga puta u fokusu pozornosti. Potpisivanje sporazuma o raketama srednjeg i kraćeg dometa (INF) definitivno je odstranilo čitavu klasu nuklearnog oružja i vodi njihovoj eliminaciji, uz brižljivu verifikaciju kontrolnih timova obiju zemalja, koji su ovoga puta stacionirani u SAD, odnosno u SSSR-u. Već ta činjenica samo po sebi pokazala je da je i na tako osjetljivom polju kao što je nuklearno oružje moguće pronaći zajednički prihvatljiva rješenja te da se na taj način otvara put denuklearizaciji u svjetskim razmjerima. Stanovito odugovlačenje u američkom političkom mehanizmu, pokušaji unošenja novih amandmana i aktivnosti jednog dijela američkih desnih snaga da se spriječi ratifikacija Sporazuma INF nisu uspjeli i uoči moskovskog sastanka dana je ratifikacija u Senatu, kako bi predsjednik Reagan mogao u Moskvi staviti potpis na taj dokument. Naravno, da je to odugovlačenje i želja da se pokaže kako ne treba žuriti s prihvaćanjem novih odnosa sa Sovjetskim Savezom imalo znatno šire namjere i da je to bio pokušaj desnice da isproba snagu predsjednika Reagana, ali i svoje mogućnosti u daljnjem djelovanju, posebno u trenucima kada će trebati pregovarati o daljnjim američko-sovjetskim potezima na polju razoružanja.

To se u prvom redu odnosi na najavljeni sporazum o smanjivanju strategijskog nuklearnog ofenzivnog oružja (SZART) za 50%. Na moskovskim razgovorima, unatoč nekim pretjerano optimističkim očekivanjima, nije postignut sporazum o tom pitanju i ostavljeno je da radne grupe i dalje rade na traženju najboljih rješenja. Ograničavanje strategijskog ofenzivnog oružja nije lak posao i, kao što se dosada pokazalo, teško je uskladiti aggregate odnosa koji bi odgovarali obim stranama. Američki pregovarači uporno nastoje izdvojiti pitanje raketa na podmornicama i brodovima, tvrdeći da ne dolazi u obzir inspekcija sovjetskih eksperata na američkom brodogradilištu. S druge strane, traži se da se središte smanjenja postavi na strategijske rakete locirane na zemlji, gdje Sovjetski Savez ima stanovitu brojčanu prevagu. Imajući na umu sve teškoće koje su pratile sklapanje sporazuma INF, a posebno pitanja verifikacije, sigurno je da će to još više doći do izražaja u eventualnom START-u, gdje se radi o izrazito osjetljivom pitanju odnosa. Osim toga, u slučaju smanjenja strategijskih raketa ofenzivne namjene za 50 posto nužno se povlači i pitanje promjene ukupne strategije uzajamno sigurnog uništenja. Prema tome, START nije samo eventualni sporazum o smanjenju nuklearnog arsenala, već ujedno i početak demontiranja nuklearne strategije zastrašivanja koja je dominirala posljednjih desetljeća i koja je, po mišljenjima jednog dijela stratega ali i političara, bila u stanju sačuvati tzv. svjetski mir.

Osim toga, dva lidera su se dogovorila da se uspostavi stalan sistem obavještavanja o lansiranju nuklearnih balističkih projektila s ciljem izbjegavanja rizika od pogrešne procjene namjera. Oni su ponovno podržali i podsjetili svjetsku javnost na vrijednosti Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (NPT) koji upravo ove godine navršava 20. godišnjicu od dana pot-

pisivanja. Izražena je i njihova spremnost da se založe za pronalaženje rješenja na polju kemijskog oružja i intenzivnije korištenje centra za izbjegavanje rizika izbijanja nuklearnog rata.

Suprotno nekim očekivanjima, na polju kontrole konvencionalnog oružja nisu zabilježeni nikakvi konkretni rezultati. Obje strane su istakle vrijednost pregovora koji se vode: Konferencije o evropskoj sigurnosti i suradnji i pregovora o uzajamnom balansiranom ograničavanju vojnih snaga u Beču. Očekuje se da bi ta dva foruma u slučaju boljih odnosa supersila trebala odigrati značajnu ulogu i ubrzati svoj rad, što bi onda trebalo voditi i konkretnim aranžmanima na polju smanjenja konvencionalnih vojnih snaga u Evropi.

Velik problem američko-sovjetskih odnosa — Strategijska obrambena inicijativa (SDI) nije spomenuta u komunikcu, iako je očito da je ona u velikoj mjeri opteretila i ovaj susret. Američka strana još uvijek ne želi odustatati od tog velikog inovativnog vojno-tehnološkog pothvata. Sovjetska strana, međutim, u SDI ne vidi samo pokušaj traženja svemirske obrane, već uporno ističe da se jednom postavljene u svemir platforme i lanseri mogu lako iskoristiti i kao ofenzivna oružja te da je, kako kaže Gorbačov, nemoguće razgovarati o redukciji postojećih raketnih oružja strategijske namjene i pri tome misliti na njihovo postavljanje u svemiru. Sve američke procjene o cijeni projekta SDI, dosta ograničenoj vrijednosti i dugotrajnosti izrade ipak nisu pokobile predsjednika Reagana koji u toj svojoj ideji vidi i dalje značajnu višestruku šansu koje se nije spreman odreći.

Uz pitanja razoružanja, u razgovorima su dominirali i problemi regionalnih kriza (Bliski istok, iransko-irački rat, Južna Afrika, rog Afrike, Centralna Amerika, Kampučija, Korejski poluotok), o čemu su izraženi suprotni stavovi. Slično je bilo i s pitanjem ljudskih prava, o kojem su također uz različite stavove bili sasvim jasni i različiti motivi jedne i druge strane.

Na polju bilateralnih odnosa potpisano je nekoliko značajnih ugovora koji imaju za cilj proširenje američko-sovjetskih odnosa na raznim područjima. Od znanstveno-tehnološke suradnje, kulturne razmjene, razmjene ljudi pa do kulture i sporta teći će široka linija novih brojnih kontakata koji će imati i odraza na ukupno stanje bilateralnih političkih odnosa. Za trgovinsku razmjenu također je izražena obostrana želja za jačanjem, iako nema nekih konkretnih nagovještaja većih poslova.

Promatran u cijelosti, moskovski susret ispunio je sva očekivanja premda nije prešao okvire predviđenog. On je možda upravo zbog toga i dobio posebnu vrijednost, i ne bi bilo pogrešno predvidjeti da će upravo moskovski summit u američko-sovjetskim odnosima označiti posebno poglavlje. Umjesto velikih i euforičnih sporazuma, dva lidera su išla na realizaciju onoga što je moguće, ističući razlike koje među njima postoje i izražavajući želju da se unatoč tim razlikama i dalje pregovara. Upravo taj kontinuitet pregovaranja uz stanovito postupno postizanje promjena najbolje je jamstvo da će se stvari pozitivno mijenjati i da će se realizam izražen u Moskvi odraziti i na novu fazu odnosa, tj. i s novim američkim predsjednikom.

Za međunarodne odnose, ako se nastavi ovakav trend odnosa supersila, već sada se može tvrditi da će oni krenuti u pravcu neodetanta, politike koja

će ići na popuštanje, sporazumijevanje i suradnju na svim onim područjima koja su od interesa za velike sile. Realan pristup obiju strana i oprez u naznaci daljnjih poteza nisu znaci zastoja, već samo izraz stvarnog stanja međunarodnih odnosa, ali i vjerovanja da se strpljivim radom mogu postizati rezultati.

1. Sadašnji politički trenutak, u velikoj mjeri pod utjecajem tek završenog moskovskog susreta, ocijenjen je kao velika raskrsnica koja će utrti put slijedećem stoljeću. Taj prelomni trend razvoja očituje se kako u odnosima između Istoka i Zapada tako isto i u velikim reformama kroz koje prolazi socijalistički svijet, tražeći brže izlaze iz krize i deformiranih odnosa. U toj dramatičnoj trci za hvalanjem koraka s vremenom, sada se u novim okolnostima razmatraju postojeći uvjeti međunarodnog karaktera koji mogu i moraju biti iskorišteni za lakše uključivanje u svjetske tokove. Teze o izoliranosti, samodovoljnosti i vlastitom putu sve više se napuštaju i postaju konfrontirane s izazovima vremena, a posebno s vizijom budućnosti koju, istodobno, nosi i ideja Gorbačovljeve perestrojke. U takvom spletu dubokih promjena stvaraju se solidni uvjeti za krupno mijenjanje međunarodnih odnosa i za stvaranje stanja u kojem bi se tražili zajednički odgovori na neka krupna pitanja vezana uz sigurnost, zajedničku suradnju, unapređenje kvaliteta života i stvaranje bolje i sigurnije sutrašnjice.

U toj fazi, kada se ova raskrsnica pojavljuje kao nova vremenska ali možda i neka šira granica etapa međunarodnih odnosa, već sada se naziru i teškoće koje treba savladavati, nepripremljenosti i još uvijek velika nepovjerenja. Moskovski sastanak, iako nije realizirao neka spektakularna nova rješenja ostao je u granicama mogućeg, i to je svakako bio značajan doprinos liniji kontinuiteta novih odnosa supersila. Termin neo-detanta, za koji smo se inače davno opredijelili, čini se da postaje sve potvrđeniji sadašnjim stupnjem razvoja odnosa. U njemu se jasno zacrtava razlika u odnosu na prijašnju fazu detanta ali, istodobno, se ističe kontinuiranost interesa supersila i njihova realistična ocjena mogućnosti, tempa i radijusa takvog djelovanja. Svakako, da bi bilo pogrešno tražiti ponovno demonstracije velikog prijateljstva i sukladnosti interesa, kada je jasno da postoje osjetna ograničenja, ali upravo na bazi realističnih procjena i jasno postavljenih interesa moguće je ići u pravcu mijenjanja odnosa u pozitivnom pravcu. Taj novi pravac odnosa supersila mora utjecati svojom dinamikom na ukupnu strukturu veza i sasvim sigurno će pomoći da se s raskrsnice prijeđe brže u novo razdoblje utemeljenijih i, možda, šire prihvaćenih odnosa.

Odnosi Istok—Zapad svojim trendovima pokazuju da se bitno mijenja stanje u međunarodnim odnosima i da se od detanta, pa preko njegovih poremećaja, uspješno ide prema kontinuiranju odnosa utemeljenih na želji gotovo svih zemalja za boljim odnosima. U tom spletu odnosi između evropskog Istoka i Zapada najbolji su pokazatelj takvog razvoja veza, a suradnja dviju njemačkih država odavno služi kao barometar takvog kretanja. Svakako ohrabruje i činjenica da u doba poremećenih međunarodnih odnosa, kada su na raznim stranama razni glasovi tvrdili da je detant definitivno prijeđen, ukinut i prevladan, upravo odnosi među evropskim članicama suprotnih koalicija nisu bitno oslabili, a obje strane su se trudile da održe živom glavnu liniju kontaktiranja i sporazumijevanja.

2. Takav pozitivan razvoj odnosa navodi danas mnoge da upravo u intenziviranju novih kontakata traže i mogućnosti da se iz domene odnosa Istok—Zapad prijede u širu fazu te da se potraže odgovori na neka globalna pitanja. Tu jasno dolazi do izražaja teza, za koju još uvijek mnogi smatraju da je previše idealistička, o tome da se ni Istok ni Zapad ne mogu odvojiti od globalnih trendova. To je stav koji se jasno demonstrirao posljednjih godina i koji je upravo u danima detanta utjecao na njegovo slabljenje i potpuno prevladavanje. Odnosi supersila i njihovih koalicija ne mogu riješiti svoje vlastite probleme a da ne vode računa o globalnim svjetskim problemima. Toga je, npr., danas mnogo svjesnija i nova sovjetska politika, koja jasno postavlja vezu koja postoji između novih odnosa na vrhu svjetske politike, ali i niza globalnih problema.

Ako u ovim novim nastojanjima za promjenom odnosa na polju politike, sigurnosti, privrednih odnosa i niza socijalnih kontakata između Istoka i Zapada dođe do promjena krupnih razmjera koje će voditi bitnom redefiniranju njihovih pozicija, to mora svakako biti praćeno i reflektiranjem na ostale dijelove svijeta. Samo tako shvaćeni bolji odnosi između Istoka i Zapada mogu dati svoj širi doprinos svjetskim kretanjima, mogu biti podržani od svih međunarodnih aktera i, istodobno, mogu pridonijeti rješavanju kriznih regionalnih žarišta.

Bolji odnosi Istok—Zapad ne smiju i ne mogu biti sami sebi svrhom, oni moraju imati kreativnu snagu mijenjanja globalnih međunarodnih tokova i prenošenja svih pozitivnih dostignuća iz te bilaterale na pluralističke tokove današnjice. Tu se, naravno, ne radi o nekoj isključivoj etičkoj viziji, koja bi pledirajući za novi svijet smatrala da je potrebno sadašnje bolje odnose Istok—Zapad koristiti u globalne svrhe. Sasvim suprotno od toga, nužnosti u kojima se svijet kreće i u kojem teče njegov neravnomjerni razvoj jasno pokazuju limite bilateralnih aranžmana, pa čak kada se radi i o naj-snažnijim zemljama. Globalni problemi gladi, bolesti, razvoja i opstanka čovjeka i Zemlje jasno determiniraju globalne zahvate. U godinama podijeljenih blokova, neprijateljstava i sumnji mnogo vremena je izgubljeno. Danas kada se na raznim stranama ističe potreba poboljšavanja odnosa i stvaranja nove politike koja će voditi tom cilju razumljiv je zahtjev da se vodi računa o globalnim interesima i potrebi da se pozitivne tendencije osjete u svim dijelovima svijeta. Samo na taj način može se govoriti o boljoj sutrašnjici, novim odnosima u novom stoljeću i stvaranju boljeg svijeta. U protivnom i neodetant bi postao limitiran svojim akterima, neprihvaćen u ostalim dijelovima svijeta i nemoćan da pristupi rješavanju širih problema. Od toga pa do ponovnog vraćanja međunarodnih odnosa na nižu razinu bio bi veoma mali korak.

3. Problemi razoružanja bili su u središtu pozornosti, što je sasvim razumljivo. S obzirom na to da je i faza boljih odnosa između Istoka i Zapada svoju početnu materijalizaciju doživjela upravo na tom području i da je dijalog najtrajniji, s konkretnim rezultatima razoružanje je u stalnom fokusu svih analiza, a od napretka na tom području ovise i svi drugi oblici suradnje Istok—Zapad. Zapadni sudionici odlučno su tražili što brže i cjelovito rješavanje pitanja asimetričnog konvencionalnog razoružanja. Po njima, pitanja vezana uz START teku svojim redovnim tokom i kako je riječ o složenim pitanjima ne treba previše žuriti. Međutim, konvencionalni ne-

sklad u Evropi stalna je prijetnja i sve dok postoje tako neuravnoteženi odnosi, misli se u korist Varšavskog ugovora, Zapad ne može prihvatiti brojne sovjetske inicijative, pa čak ni dokraja shvatiti Gorbačovljevu politiku. Zalažući se za otvoreno objavljivanje podataka i organiziranu verifikaciju, dio sudionika tražio je i oblike rješavanja tog pitanja inzistirajući na upotrebi svih oblika pregovora — MBFR, Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji kao i stvaranje, ako treba, novih institucija. Jasno su naznačena pitanja potrebe poštivanja uzajamnih sigurnosnih interesa, postupnosti procesa i stvaranja takvog stanja u kojem bi proces razoružanja vodio novoj stabilnosti odnosa.

Kvalificiranu prezentaciju sovjetskih stavova, koji su istodobno i stavovi Varšavskog ugovora, dao je načelnik sovjetskog generalštaba general Červov. On je unaprijed ukazao da sve više postaje jasno da se utrka u naoružanju ne može dobiti i da je nova sovjetska politika već dala jasne primjere svog konstruktivnog djelovanja (sporazum INF, povlačenje iz Afganistana, nova obrambena doktrina Varšavskog ugovora). Po Červovu Zapad se još uvijek ne oslobađa »mita o nuklearnom oružju«, a ni politička volja da se pristupi ozbiljnim razgovorima nije u svih zapadnih zemalja ista. Stvaranje svijeta bez nuklearnog oružja je moguće pod uvjetom da se iskoristi snaga ljudskog uma i da se prihvati koncepcija razumne dovoljnosti koja bi profilirala posjedovanje oružja dovoljnog za obranu.

Odgovarajući na pojedina zapadna pitanja kao i na stanovite polemičke tonove oko konvencionalnog neuravnoteženog odnosa u Evropi Červov je iznio i plan stvaranja novih odnosa na evropskom bojištu. Prihvaćajući zapadne ocjene o debalansu vojnih snaga Atlantskog pakta i Varšavskog ugovora, on je naglasio da je točno kako Varšavski ugovor posjeduje veći broj tenkova, ali da istodobno Atlantski savez ima osjetnu prednost u bojnoj avijaciji i u helikopterima. Mogućnost rješavanja tog problema načelnik sovjetskog generalštaba vidi u stvaranju takvih odnosa koji će ne samo dovesti do smanjivanja vojnih snaga, već koji istodobno trebaju ići u pravcu stvaranja koncepcije razumne dovoljnosti.

Taj zahtjev bio bi realiziran u tri različite faze. U prvoj fazi sve zemlje članice NATO-a i Varšavskog ugovora objelodanile bi podatke o svojim vojnim snagama i, istodobno, bi stavile primjedbe na podatke drugih zemalja, ukoliko bi ih imale. U takvom otvorenom iznošenju podataka Červov vidi priliku da se daju pravi podaci i da se međusobnom razmjenom, također, ojača povjerenje članica dvaju suprotstavljenih saveza. Po njemu, dosadašnje analize različitih instituta i agencija nemaju državni, obvezujući karakter i nisu primjenjive ako se radi o međudržavnim odnosima. Nakon utvrđivanja podataka razradio bi se sistem inspekcije od Atlantika do Urala. To je već bio sasvim nov momenat u dosadašnjim sovjetskim prijedlozima koji su uvijek otvarali sovjetski teritorij eventualnoj inspekciji samo u evropskom dijelu. Proširenje teritorija sovjetski general je povezao sa zahtjevom da se isto takve mogućnosti inspekcije dadu i Sovjetskom Savezu u drugim zemljama. Uz tako postavljenu djelotvornu inspekciju pristupilo bi se likvidaciji debalansa, što bi na kraju vodilo smanjivanju oružanih snaga NATO-a i Varšavskog ugovora.

Ukoliko bi se čitav proces ovako postavljenog razoružanja razvijao po utvrđenom planu, relativno brzo, Varšavski ugovor i NATO došli bi u poziciju da kontroliranim smanjivanjima dovedu svoje oružane snage na 500.000 vojnika. To bi svakako bio evidentan napredak i značajan poticaj svim ostalim političkim i ekonomskim tokovima boljih odnosa između Zapada i Istoka.

U trećoj fazi izvršila bi se značajna redukcija taktičkih oružja, avijacije i tenkova, čime bi bila smanjena, a u nekim slučajevima i sasvim eliminirana, sredstva iznenadnog napada. U toj fazi trebalo bi pomišljati i na stvaranje beznuklearnih koridora od 150—300 km širine i razdvajanje snaga dviju koalicija.

Takav plan dočekan je s interesom, pogotovo s obzirom na rang osobe koja ga je iznijela. U replikama koje su uslijedile ponavljali su se već poznati stavovi i zahtjevi, ali u njima ipak nije odgovoreno na osnovno pitanje sovjetskog generala zašto Zapad neće razmjenu informacija i otvorenu inspekciju na uzajamno prihvaćenim načelima. Moguću naznaku odgovora na to pitanje moglo bi se naći u tome da upravo široko postavljeni sistem inspekcije, kada bi ona bila tako realizirana, u velikoj mjeri ruši čitavu strategiju zastrašivanja, a iznoseći oficijelno sve podatke o svim armijama teško bi bilo operirati s nekim imaginarnim opasnostima.

No do realizacije takvog koraka još je, čini se, dosta daleko. Vojnici su svakako u pravu kada tvrde, i na jednoj i na drugoj strani, da u slučaju postojanja političke volje nema zapreka da se pronađu adekvatna rješenja i da se stvore novi odnosi na vojnom planu.

4. Ekonomska pitanja odnosa Istok—Zapad nisu bila u primarnom fokusu, no ipak je bilo jasno naznačeno da se promjenama u političkom planu, kao i sovjetskim unutrašnjim potezima, stvaraju novi optimalni uvjeti za razvoj odnosa Istok—Zapad. Reforme u socijalističkim zemljama, iako nailaze na različite zapreke, uzimaju se na Zapadu kao pogodne mjere koje mogu približiti i olakšati suradnju s tržišnim privredama.

U sklopu ekonomskih tema posebnu pažnju izazvao je prijedlog milijardera mađarskog podrijetla Georgea Sorosa. Taj poslovni čovjek godinama aktivno radi na promicanju američko-mađarskih veza, uložio je znatna sredstva u Mađarskoj i istodobno je predsjednik Soros fondacije. Poznavajući istočnoevropske i sovjetske prilike, u svom razrađenom planu Soros najprije ukazuje da su trenutne promjene u Sovjetskom Savezu najznačajnije promjene od drugog svjetskog rata. Drugi svjetski rat srušio je fašizam, a Gorbačov sada ruši totalitarizam. U tom velikom nastojanju da se što prije izade iz staljinskog naslijeđa Sovjetski Savez treba što prije ojačati svoju privrednu osnovu, riješiti probleme proizvodnje dovoljno hrane i ostalih roba.

Po Sorosu, isto tako kao što se Zapadna Evropa ne bi bila mogla obnoviti bez Marshallovog plana, Sovjetski Savez u doba Gorbačova ne može biti obnovljen bez strane pomoći. Ta pomoć bi bila postavljena u prvom redu u jačanju sovjetskih poduzetničkih i menadžerskih sposobnosti, a manje u pružanju kapitala. Strana sredstva sudjelovala bi na taj način u određenim poslovima s 20—25%, što bi bila dovoljna razina da zainteresira pojedine strane partnere za sudjelovanje u takvim joint ventures. Glavni motiv stranih

kompanija koje bi sudjelovale u takvim djelatnostima bio bi ne samo u profitu već u otvaranju koje bi se dobilo za njihove proizvode na golemom sovjetskom tržištu.

Ključno pitanje koje se postavilo kod ovog projekta u direktnoj je vezi između razoružanja i ekonomskog razvoja. Naime, Soros smatra da bi sredstva ušteđena u procesu razoružanja (svih vrsta, od nuklearnog do konvencionalnog) sa sovjetske strane trebalo iskoristiti u ovom pothvatu. Strani ulagači bili bi uglavnom iz Azije, i to u prvom redu Japan. Soros to obrazlaže time da su Sjedinjene Države, zbog svojih ekonomsko-financijskih problema i nemogućnosti da participiraju u ovom planu, a da je Zapadna Evropa zaokupljena izgradnjom strukture Evropske ekonomske zajednice. Osim toga, on ističe da su upravo azijske zemlje najviše zainteresirane za nova velika tržišta i da im stoga Sovjetski Savez može biti veoma zanimljiv partner.

Ovaj, sada već javno tako nazvan, Sorosov plan izazvao je interes, međutim nekih sovjetskih reakcija nije bilo. Očito je da se radi o evidentnim problemima i da nakon nekoliko ideja o tome da se Istočnoj Evropi ponudi neka vrsta Marshallovog plana sada nastupa i Sorosov plan za Sovjetski Savez. Koliko je to realno ostaje da se vidi no očito je da Sovjetski Savez suočen s brojnim potrebama svog razvoja neće propustiti da razmotri i ovakvu ponudu, ukoliko dođe do njezine konkretizacije.

5. Gorbačovljeva teza o Evropi kao zajedničkom domu bila je česta tema rasprava. Iako su Evropljani s različitih strana imali o tome i različite predodžbe, evidentno je da su posljednjih godina ipak učinjeni koraci u približavanju stavova. Za jedan dio sudionika bitni su temelji kuće, koji bi se trebali sastojati prvenstveno u miru i sigurnosti, dok drugi, poput Hansa Dietricha Genschera, traže kuću »otvorenih vrata, koja omogućava normalno komuniciranje, slobodnu Evropu na bazi samoodređenja.«

Između ta dva pristupa svakako leži i glavna linija podjele, koja nije rezultat pukog filozofskog primišljanja stvarnosti već je posljedica političkog djelovanja i naslijeđenih odnosa. U ta dva koncepta — onog koji inzistira na sigurnoj i stabilnoj Evropi i onoga drugoga koji uz stabilnost traži i slobodu kontakata — leži i čitava skala problema vezanih uz pitanje ljudskih prava, mogućnosti iseljenja, ukidanja graničnih barijera i, naravno, berlinskog zida kao simbola hladnoratovske podjele. Upravo u Potsdamu, koji je povijesnih dana 1945. godine definirao poslijeratnu podjelu, ta tema morala je dominirati i ona je bila često puta korištena s manje ili više takta.

Nedvojbeno je da nema sigurne Evrope ukoliko ona ne bude ispunjena suradnjom, povezana raznim nitima i otvorena svojim stanovnicima. Evropa, kao najveće područje konfrontacije, kao kolijevka hladnog rata, rezultat različitih političkih, ideoloških, vojnih, ekonomskih i socijalnih podjela, posljednjih je desetljeća korak po korak isticala sve više svoj vlastiti identitet, gradeći stanovite oblike približavanja i novog razumijevanja. Upravo na tom pojačanom razumijevanju stanja i odnosa suvremenosti treba graditi novu sliku budućnosti. Nikakve spiritualne veze koje postoje između evropskih naroda same po sebi neće dati neko jedinstvo, ukoliko se ne bude strp-

ljivo gradilo bolje odnose koji mogu rezultirati pojačanim razumijevanjem problema, shvaćanjem razlika i željom da se mirno živi u razlikama i s razlikama. Na toj osnovi može se s vremenom projektirati otvorena evropska kuća koju će nastanjivati ljudi koji se razumiju i poštuju.

Otvoreni dijalog u Potsdamu upravo u tom pravcu dao je značajan stimulans. On je pokazao da se prvi put unutar Instituta, koji čitavu svoju aktivnost zasniva na stvaranju boljih i svakako sigurnijih odnosa između Istoka i Zapada, može otvoreno razgovarati i da se u tom razgovoru čuju glasovi svih sudionika. Oni nisu ujednačeni i često puta su disonantni, međutim, su uvijek bili na razini poštivanja partnera. Tokom tri dana izrečene su mnoge primjedbe i kritike na adresu raznih zemalja i političkih linija. Od toga nije bio pošteđen ni domaćin, Demokratska Republika Njemačka, koja je inače uložila mnogo truda da učini rad Konferencije što efikasnijim i lakšim. Međutim, traženje novog duha odgovornosti i načina realizacije mira i sigurnosti, kao što je istakao generalni sekretar SED Eric Honecker na prijemu za sudionike Konferencije, toliko je važan zadatak da mu treba podrediti sve ostalo. Svojom širinom, tematikom i sudionicima potvrdio je Potsdamski dijalog tu potrebu, on je pokazao da se u novim, povoljnijim međunarodnim uvjetima može danas slobodno razgovarati o nizu tema i da je glasnost na području međunarodnih odnosa također dala svoje rezultate.

Naravno, od glasnosti razgovora pa do postizanja konkretnih rezultata dug je put, ali ne treba biti nestrpljiv. Prevladavanje naslijeđenih odnosa, zapreka, sumnji pa i neprijateljstava složen je zadatak u koji će trebati uložiti mnogo truda i vremena. Institut za pitanja sigurnosti Istok—Zapad iz New Yorka bio je toga svjestan kada je započeo svoj posao, a danas je u stanju da s pravom ponosno gleda i plodove svoga rada na ovom velikom polju međunarodnog razumijevanja.

Radovan Vukadinović

THE POTSDAM EAST-WEST DIALOGUE

Summary

The Seventh Annual Conference of the Institute for East-West Security studies in New York took place in the Democratic German Republic — thus, for the first time, in a member state of the Warsaw Treaty. The high scientific, political, diplomatic, military and economic reputation of the 170 participants from 18 countries as well as the favourable state and growth of international political relationships offered a favourable basis for the success of the Conference.

The topics dominating the conference are indicators of a new trend in the relationship between the superpowers that could be named 'neodetante': 1. Reforms in the socialist world and their becoming part of world developments; 2. the connection of the relationship between super-powers with the global problems of the international community; 3. problems of disarmament and of the reduction of war danger; 4. economic relationships between East and West and the revitalization of socialist economies; and 5. the direction and quality of integrative European developments. The conference has successfully contributed to the strengthening of the spirit of responsibility and of ways to ensure peace and security in the world.